

Jordbruksareal rundt tettstedet Vikesvåg, Rennesøy i Rogaland. Foto: Oskar Puschmann / NIBIO.

Langt ute på landet?

Geografiske analyser av jordbruksareal som kan være ute av drift

En stor andel av jordbruksarealet i Norge ligger nær byer og tettsteder. Nær 83 % av befolkningen bor i tettsteder, og denne andelen øker årlig. Fra dette perspektivet kan nærheten være positiv, om man tenker på avstand fra jord til bord. Men har jordbruksarealenes nærhet til tettsteder også betydning i forhold til om disse arealene er i drift eller ikke?

OM «BØNDA» OG LANDET

Når Vålerenga-supporterne snakker om «bønda» så snakker de om alle som ikke kommer fra Oslo. I et nasjonalt perspektiv vil nok mange tenke at det også er mange andre steder som er ganske urbane her i landet. Men hva er egentlig «landet» og hva er egentlig «by» eller «bynært»?

For å kunne tallfeste dette har Statistisk sentralbyrå delt Norge inn i ulike sentralitetssoner (Statistisk sentralbyrå 2020). Skalaen går fra 1 til 6, der sone 1

er de mest sentrale regionene, mens sone 6 er de minst sentrale. Indeksen beregnes for grunnkretser som er en del av en kommune. Hver grunnkrets får en beregnet verdi, og disse sammenstilles deretter for kommunen. Grunnlaget for inndelingen er sammensatt, men det som vektlegges er antall arbeidsplasser og servicefunksjoner innenfor en reisetid med bil på 90 minutter.

Vi ønsket å se nærmere på bruken av jordbruksarealet i dette perspektivet. Hvordan er bruken av jord-

bruksareal i forhold til sentralitet? Vi vet at mye godt jordbruksareal i Norge, som ligger i gode klimasoner, ligger nær der mange av oss er bosatt. Det gjør at mens jordbruksareal totalt bare utgjør drøye 3 % av Norges totale landareal, så er tallene ganske annerledes om vi ser på hva som ligger rundt de store byene våre.

Innenfor en radius på 1 kilometer fra landets mer enn 950 tettsteder er andelen jordbruksareal hele 23 % (Aune-Lundberg og Ulfeng 2020). Enkelte steder er andelen enda større. For eksempel er jordbruksareal nært tettsted hele 39 % i Vestfold og Telemark. Aune-Lundberg (2017) dokumenterte at mye jordbruksareal også faktisk ligger *inne* i tettstedene her i landet. Hele 98 000 dekar jordbruksareal ligger innenfor tettstedsgrensene (Aune-Lundberg 2017). Men spiller det noen rolle for bruken av jordbruksarealet om det ligger sentralt eller ikke? I mange sentrale strøk er det et høyt arealpress, tettstedene vokser (Aune-Lundberg og Dramstad 2023) og arbeidsmarkedet er større. I mindre sentrale områder kan situasjonen være annerledes.

For å analysere sammenheng mellom sentralitet og bruk av jordbruksareal tok vi utgangspunkt i søknader om produksjonstilskudd i jordbruket. Vi forutsetter at jordbruksareal som brukes aktivt er areal det søkes om produksjonstilskudd til. Dette er ikke helt sant. Det finnes areal som brukes, for eksempel til beite for hest, som det ikke søkes tilskudd til. For analyser på nasjonalt nivå mener vi likevel at dette er såpass begrenset at det vil gjøre et lite utslag i resultatene. Det er imidlertid et tema som fortjener nærmere undersøkelser.

Vi fant totalt 122 733 landbrukseiendommer i Norge som ifølge kartleggingen hadde mer enn 10 dekar jordbruksareal i 2021. Vi analyserte deretter hvor stor andel av det kartlagte jordbruksarealet som det ble søkt om tilskudd til i 2021. Landbrukseiendommene delte vi inn i 4 grupper (tabell 1).

Disse klassene har vi analysert i forhold til landbrukseiendommens sentralitet.

Resultatene viser at hoveddelen (27 %) av landbrukseiendommene ligger i sentralitetsklasse 5. Det er imidlertid også en stor andel i klasse 3 og 4. Totalt ligger mer enn 70 % av landbrukseiendommene i disse tre sentralitetsklassene (figur 1).

Når vi så ser på areal ute av drift er bildet noe mer sammensatt. En tendens er imidlertid ganske tydelig. Når vi fordeler landbrukseiendommene i sentralitetsklasse 1 etter hvor stor andel av arealet de har i drift så ser vi at hele 84 % faller i klassen der kun 0–10 % av arealet tilsynelatende er ute av drift. Når vi sammenligner med sentralitetsklasse 6, dvs. landbrukseiendommer i de minst sentrale kommunene, ser vi at fordelingen endres noe. I de minst sentrale kommunene faller en større andel i klassene med mer areal ute av drift, mens andelen i klassen med kun 0–10 % ute av drift blir noe lavere (figur 2).

Når det gjelder landbrukseiendommer der mesteparten av arealet tilsynelatende er ute av drift så finner vi en svært liten andel av dem i sentralitetsklasse 1, og andelen er også lav i sentralitetsklasse 2. I klassene 3–6 er det imidlertid omtrent like andeler (21–25 %) på tvers av klassene (figur 3).

For klassene 11–50 % av areal ute av drift og 51–90 % av arealet ute av drift er det liten forskjell i forhold til sentralitet. I begge tilfeller øker andelen av landbrukseiendommer i kategorien for de kommunene som ligger mindre sentralt.

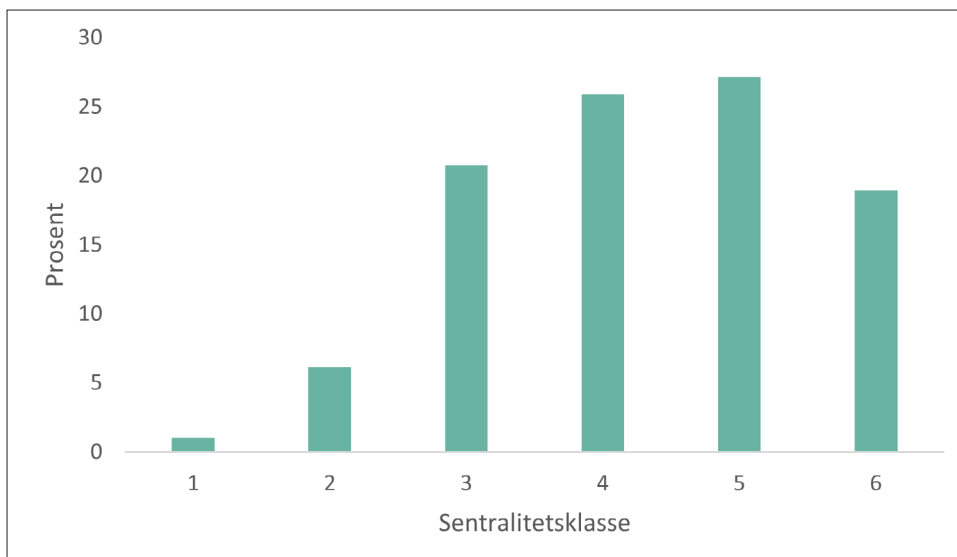
KONKLUSJON

Den største andelen landbrukseiendommer i Norge ligger i kommuner med sentralitet fra 3 til 6. I kommuner kategorisert til sentralitet 1 og 2 er nesten 83 % av landbrukseiendommene i gruppen med lav andel ute av drift (0–10 %). Dette står i kontrast til landbrukseiendommer i sentralitetsklasse 6, der 73 % av landbrukseiendommene befinner seg i samme gruppe (0–10 %).

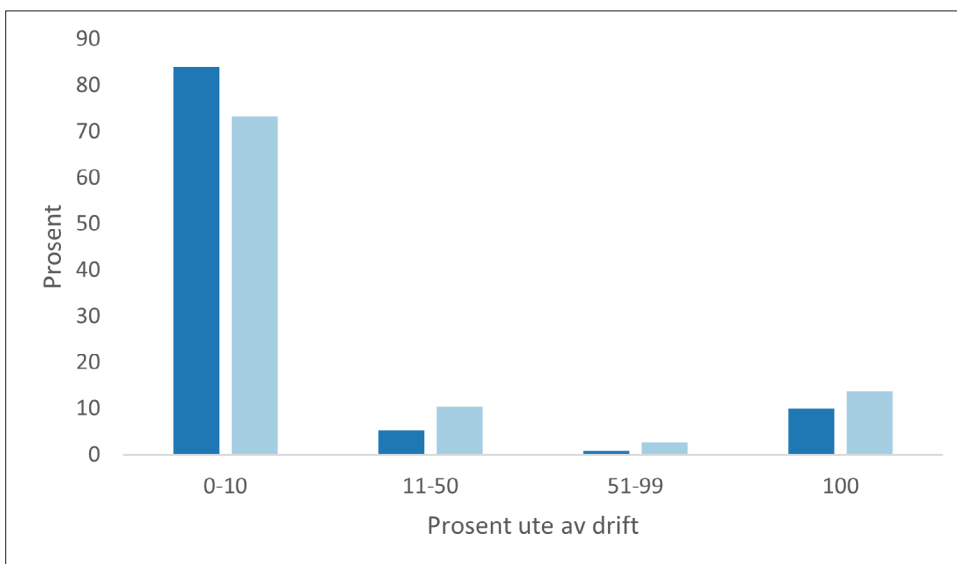
Det er jordbruksareal som tilsynelatende er ute av drift i alle sentralitetsklasser. Gitt at antallet landbrukseiendommer er ulikt i de ulike sentralitetsklas-

Tabell 1. Antall landbrukseiendommer fordelt på de fire gruppene med ulik andel areal antatt å være ute av drift.

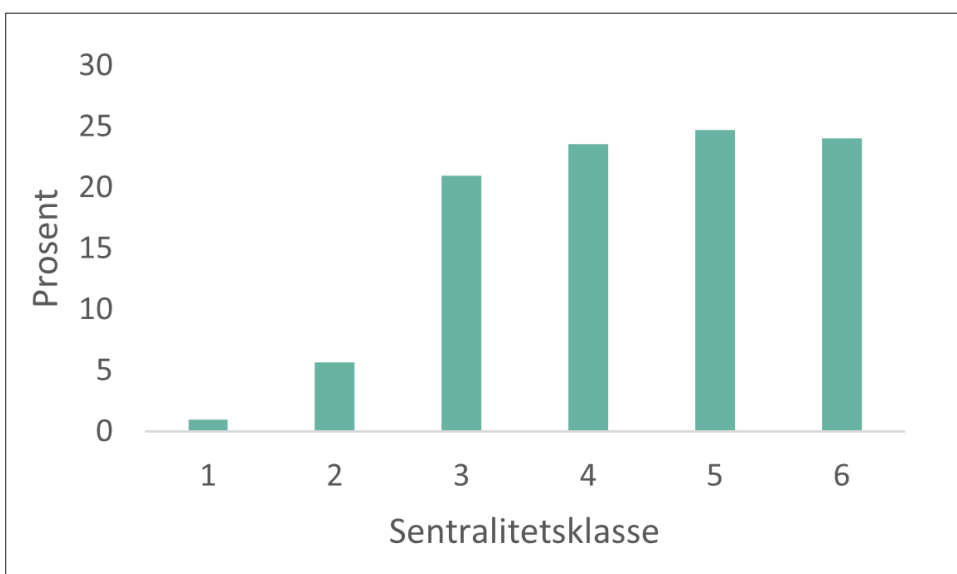
	Gruppe 1 (0-9 %)	Gruppe 2 (10-50 %)	Gruppe 3 (51-99 %)	Gruppe 4 (100 %)
Antall landbrukseiendommer	97 266	9 987	2 291	13 189
Prosent	79	8	2	11

Figur 1: Fordeling av landbrukseiendommer på sentralitetsklasse, der 1 er den mest sentrale og 6 den minst sentrale.

Figur 2: Landbrukseiendommer i sentralitetsklasse 1 (mørkeblå søyler) og 6 (lyseblå søyler) fordelt etter hvor stor andel av arealet de eier som tilsynelatende er ute av drift.

Figur 3: Fordeling av landbrukseiendommer der størstedelen av arealet tilsynelatende er ute av drift på de ulike sentralitetsklassene.

Det er også mye jordbruksareal i mindre sentrale områder. Foto: Lise Haug Halvorsen, NIBIO.

sene, er det vanskelig å sammenligne tallene direkte. Og det er viktig å være oppmerksom på at det er nesten hundre tusen landbrukseiendommer som har størstedelen av arealet i drift. Det er fortsatt fler enn 15 000 eiendommer der mer enn halvparten av arealet tilsynelatende er ute av drift. I en situasjon der nasjonal matproduksjon og beredskap står på agendaen er dette informasjon det er viktig å være bevisst på.

LITTERATUR

- Aune-Lundberg, L. 2017. Øyer av jordbruk midt i byen. NIBIO-POP 3 (12)
- Aune-Lundberg, L. og Ulfeng, H. 2020. Mye jord der folk flest bor. NIBIO-POP 6 (39).
- Statistisk sentralbyrå, 2020. Sentralitetsindeksen Oppdatering med 2020-kommuner. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/sentralitetsindeksen.oppdatering-med-2020-kommuner>

Denne POP-en er del av en serie på tre POP-er som belyser ulike sider ved jordbruksareal som kan være ute av drift.

FINANSIERING

Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri.

Forskningsmidlene
for jordbruk og matindustri

FORFATTERE:

Wenche Dramstad wenche.dramstad@nibio.no, Linda Aune-Lundberg, Svein Olav Krøgli